

KERKELIJK LEVEN.

— Dankbaar, niet voldaan.

Hooggeachte Hoofredacteur van „De Heraut“.

De woorden boven dit artikel roepen door hun vertrouwd klank als vanzelf herinneringen op. Meer dan eens werd door Uw Vader in hetzelfde blad, waarin Gij mij van antwoord hebt willen dienen, de eindindruk van een persdiscussie in die korte, doch kernachtige uitdrukking samengevat. Laat ook mij thans hiermee mijn totaalindruk, welke Uw repliek op mij maakt, mogen weergeven.

Volgde ik de methode, waarnaar de „N. R. Ct.“ en het „Alg. Handelsblad“ Uw artikelen aan mijn adres hebben verslagen, dan had ik de kous tusschen „dankbaar“ en „niet voldaan“.

Met zeldzame eenzijdigheid, welke grenst aan een onbeschaamdheid, die op de lichtgeloofigheid van een eigenaardig lezerspubliek schijnt berekend, hebben zij de punten, waarop Gij mijn bede om een vijfvoudig corrigendum gehoor hebt willen geven alsook de kritiek, welke Gij op mijn geachten opponent meende te moeten oefenen, zooveel mogelijk weggemoffeld.

Het „Alg. Handelsblad“ dicht U dezelfde houding jegens mij toe als Dr. Brounsveld indertijd tegenover Uw Vader innam. Het schrijft met een voorhoofd, dat weigert om schamrood te worden: „de „bede om een vijfvoudig corrigendum“ van prof. Hepp wijst hij natuurlijk (spatiëring van mij, H.) af“. Het meldt in een sensationeel hoofdje: „Prof. Kuyper leest zijn collega de les“. De „N. R. Ct.“ doet er natuurlijk nog een schepje op, prijst Uw volkomen zuiver standpunt en zegt, dat „prof. Hepp hier naar den hoek gestuurd wordt, waar hij tot zelfbezinning en inkeer mag komen“.

Wanneer ik op dezelfde manier te werk ging en buiten rekening liet wat mij in Uw schrijven tegenviel, hoe zou ik dit stuk kunnen doen druipen van enkel dankbaarheid.

En omgekeerd, wanneer ik uitschakelde wat mij voldoening schonk, zou onvoldaanheid het woord alleen hebben.

Doch daarmee zou ik Uw antwoord geen recht laten wedervaren.

Die liberale bladen hebben ons onbedoeld een kijkje gegund in eigen kring.

Daar schijnt het geen ongewoon verschijnsel te zijn, dat de ene collega den anderen afdroegt.

Anders zou men immers wel weten, dat het niets voor U is om een collega, zij het ook een jongeren, „de les te lezen“ en „naar den hoek te sturen“, waar hij tot zelfbezinning en inkeer mag komen“.

En evenzeer dat het niets voor mij is om mij door een collega, al draag ik hem nog zulk een oprechte reverentie toe, de les te laten lezen en mij in een hoek te laten sturen.

Wat de toelag van die liberale heeren zij, of zij in de relatie tusschen U en mij een wig willen drijven dan wel of zij door bij voorbaat de betekenis van onze onderlinge discussie op te blazen willen probeeren mij van een openhartig antwoord te doen afzien, of dat hier meer ressentiment dan tactiek hun parten speelt, kan onbeslist blijven.

In elk geval laat ik mij door hun geschrijf geen voetstap zijwaarts afleiden van den weg, dien ik besloot te gaan.

Mijn dankbaarheid jegens U mag en wil ik niet verzwijgen.

Dankbaar ben ik, dat Gij nogmaals uitdrukkelijk verzekerdet: „Ook in den strijd zelf, dien ge met Dr. van der Vaart Smit voert over den vroeg doop, sta ik geheel aan uw zijde“. Voor mij was die verzekering niet zoozeer noodig. Ook voor de meer dan overgroote meerderheid in onze kerken niet. Toch stuitte ik laatst ergens op een uiting, welke ten deze nog mogelijkheid van twijfel open liet. Een bewijs, hoe men schier nooit te duidelijk kan zijn. Te meer reden is er voor dankbaarheid over deze eenstemmigheid tusschen U en mij, omdat dit toch de hoofzaak was en bleef en is in het bekende geschil. Wel zijn door uitermate sterk en uitsluitend te reageren op bijkomstige dingen de gedachten van deze hoofzaak eenigszins afgeleid. Doch zooals Gij weet heb ik dadelijk, toen ik dit bemerkte, hoofzaak en bijzaak van elkander gescheiden gehouden. Ik ging door met over de hoofzaak afzonderlijke artikelen te publiceren. Over de bijzaken handelde ik apart en zette ik al spoedig het debat mijnerzijds stop. Tegen dat vermengen van hoofzaak en bijzaken heb ik mij alzo van het begin af ten sterkste verzet. Het is mij aangenaam, dat iemand in de hoofzaak aan mijn zijde staat en desnoods in alle bijzaken van mij verschildt dan omgekeerd.

Dankbaar ben ik ook, dat Gij thans duidelijk laat uitkomen, hoe Gij aan de strijdwijze van Dr. v. d. V. S. tegenover mij volstrekt niet onverdeeld Uw „placet“ wilt hechten. Gij zegt: „Maar dit wil allerminst zeggen — en ik haast me dien indruk bij u weg te nemen — alsof de wijze, waarop Dr. van der Vaart Smit eerst in zijn open brief aan onze kerkeraden en daarna in zijn ingezonden stukken in de liberale pers u aanval, goedkeur. Beschuldigingen als eeroof, laster, leugen

en dergelijke meer komen bij een dergelijk incident niet te pas en behoorren nog veel minder in liberale bladen tegen een christenbroeder te worden ingebracht, zelfs al zou men zich door hem verongelijkt achten. Zooals ik dit persoonlijk aan Dr. van der Vaart Smit heb geschreven, wil ik dit hier ook openlijk uitspreken, omdat al was er, naar ik meende, wel eenige reden voor zijn klacht, ik toch geen oogenblik den schijn op me wil laden, alsof ik zulk een wijze van polemieken onder broeders toelaatbaar acht“. Gaarne neem ik acte van deze woorden. Ze doen inderdaad op uw oordeel een ander licht vallen. Ik kon het mij ook niet verklaren, dat Gij er anders over denken zoudt. Des te meer welkom is het, dat Gij U thans op zulk een ondubbelzinnige wijze daarover uitspreekt. En ik maak mij sterk, dat, wanneer Gij eens de revue liet passeeren hoe Dr. v. d. V. S. vóór het verzuken van zijn „Open Brief“ als medewerker van de „N. R. Ct.“ tegen mij ageerde, Gij voor een uitspraak van gelijke strekking niet zoudt terugdeinzen. Geloof mij, ik heb er geenerlei vermaak in van U tegenover Dr. v. d. V. S. hierin gelijk te krijgen. Maar ik ben vooral hierom dankbaar, omdat aan de liberale pers weer een reden om U tegen mij uit te spelen, wordt ontnomen.

Dankbaar ben ik niet minder, dat Gij tegen de wijze, waarop Dr. v. d. V. S. zijn medewerkerschap aan de „N. R. Ct.“ vervult, bezwaren hebt en die ook openlijk hebt ontwikkeld. Gij liet het niet bij het ééne voorbeeld, dat de „Amsterdamsche Kerkbode“ gaf, Gij voerde „ernstiger voorbeelden“ aan. Misschien hadt Gij het nooit gedacht, maar er werd hier en daar gefluisterd, dat Gij het schutspatonaat over Dr. v. d. V. S. als medewerker van de „N. R. Ct.“ uitoefendte. Natuurlijk was deze bewering al te dwaas. Doch we leven nu eenmaal in een tijd, waarin zelfs dwaze beweringen al te gretig worden geloofd en deswege niet altijd onweersproken mogen blijven. Door Uw publicatie in deze hebt Gij de booze schimmen in de duisternis teruggejaagd.

Dankbaar ben ik, dat Gij aan mijn bede om een eerste corrigendum zijt tegemoet gekomen. Door het voorbeeld van Voetius en Maresius aan te halen, zoo licht Gij toe, wildet Gij uit de historie de waarschuwing doen hooren, hoe gevaarlijk persoonlijk polemiek is. En Gij vervolgde dan: „Wanneer ik daarop volgen liet, dat ik „betreunde, dat nu ook zulk een strijd in onze kerken ontstaan was“, dan bedoelde ik daarmee niet anders dan zulk een persoonlijke polemieken, maar niet dat ik den strijd tusschen u en Dr. van der Vaart Smit op één lijn wilde stellen met den twist tusschen Voetius en Maresius. Wanneer mijn woorden tot die misvatting aanleiding konden geven, wil ik gaarne het misverstand wegnemen“. Ik lees dit met erkentelijkheid. Natuurlijk trok ik Uw goede bedoeling niet in twijfel. Maar de inleiding was hier wat te breed opgezet voor de preek. Wat meer voorkomt.

Dankbaar ben ik, dat Gij de uitdrukking „persoonlijke verbittering“ hebt teruggenomen. Gij schrijft: „Ik wil echter gaarne deze uitdrukking, die, zooals ge schrijft, u persoonlijk getroffen heeft, terugnemen na uwe verzekering, dat „zelfs een worstel van bitterheid jegens Dr. van der Vaart Smit in uw hart niet wordt gevonden“. Mag ik die woorden dan vervangen door wat ge zelf hebt geschreven in uw artikel „Met schoone lei“, dat ge „u gekrenkt voelde door verschillende uitlatingen van Dr. van der Vaart Smit in publicaties en meer nog in particulieren geschriften“ en dat die „gekrentheid“ tot uiting kwam in uw eerste artikel“. Inhoever de psychologische verklaring, welke U in de remplacereende woorden aan de hand doet, zuiver is, bespreek ik liever niet. Het stemt mij tot voldoening, dat Gij althans het schrijvende „persoonlijke verbittering“ hebt laten vallen.

En wanneer ik dan nu den danktoon tegen een anderen inruil, geschiedt dit niet, omdat hier mijn dank een einde neemt. Ik zou nog eenige redenen kunnen opgeven. Maar, al kan „De Reformatie“ veel copy stuwen, ook dit blad is aan grenzen gebonden. Vandaar ook, dat ik Uw artikelen niet, gelijk een vorig maal, in hun geheel opneem.

Ik kom nu tot dat, waarover ik helaas niet voldaan kan zijn.

Niet voldaan ben ik over enkele uitdrukkingen en voorstellingen in Uw artikelen, welke niet geheel en al onnadeelig zoude kunnen werken. Zoo spreekt Gij b.v. van een inquisitoriale vraag, welke door mij zou zijn gesteld. In het karakter van die vraag tast Gij echter beslist mis. Inquisitie onderstelt immers, dat men op grond van eenig onderzoek iemand wilt aanklagen. Ik schreef echter, dat indien Dr. v. d. V. S. op die bepaalde vraag antwoorde, ik dat aan mijn lezers zou mededeelen en dan naderen uitleg geven. Uitleg geven is toch zeker heel wat anders dan aanklagen? Dr. v. d. V. S. heeft niet geantwoord. Derhalve was de uitleg achterwege gebleven. Dat is alles! Was de Spaansche inkvisitie indertijd zoo mak geweest, zij zou voorzeker geen druppel kwaad bloed hebben gezet. Voorts meent Gij, dat het opschrift boven een van mijn artikelen n.l. „Het masker af“ wel aanstoot moest geven. En Gij beredeneert dit op een manier, waartoe ik — Gij wilt het mij ongetwijfeld ten goede houden —

Uw gewone scherpzinnigheid niet proef. Gij zegt: „men is geen man met een masker voor, omdat men als vaste medewerker aan een blad zijn artikelen niet met zijn naam onderteekent. Ik heb zelf jaren lang aan de „Heraut“ medegewerkt, zonder dat de artikelen onderteekend waren of dit feit aan de lezers was meegedeeld. Eerst toen mijn vader minister werd en men wat ik schreef wel eens op zijn rekening stelde, heeft hij in de „Standaard“ meegedeeld, wie de „redacteur van het binnenland“ in de „Heraut“ was en heb ik tot voorkoming van misverstand mijn artikelen onderteekend. Ik zou het als zeer krenkend hebben beschouwd, wanneer men dit in de pers had gesignaleerd, dat nu het „masker af“ was, en kon daarom volkomen begrijpen, dat Dr. van der Vaart Smit zich aan het opschrift van uw artikel geërgerd heeft“. Maar, hooggeachte Collega, hoe heb ik het nu? Ik kan het heusch wel lijden, dat Gij U met Uw persoon voor Dr. v. d. V. S. plaatst. Doch is Uw vergelijking niet wat ongelukkig uitgevallen? Toen Gij in „De Heraut“ schreef zonder dat men het officieel wist, deedt Gij dit onder de auspiciën van Uw Vader. Hij nam voor Uw schrijven de verantwoordelijkheid op zich. Dat lag ook geheel in zijn lijn. Immers legde hij den grootsten nadruk op de homogeneiteit ook in onze pers. En toch heeft hij dat standpunt, Gij herinnerdet er zelf reeds aan, niet tot het einde kunnen volhouden. Gij weet, dat er in onzen kring — ik behoeft hier slechts den naam van den scherpzienden Dr. J. C. Sikkel te noemen — bezwaren tegen rezen. „De Heraut“ veranderde van koers, natuurlijk omdat zij daarin verbetering zag. Dit bewijst wel, dat wat een politiek blad zich veroorloven kan, aan een kerkelijk blad daarom nog niet wordt toegestaan. Juist wat het kerkelijke aangaat, is ons Gereformeerde volk zoo gevoelig, dat het wil weten, wie het voorlicht Zeker, indien „De Heraut“ op de oude wijze was blijven doorgaan, zou men nog geen recht hebben Uw medewerking anoniem en dus als van een gemaskerde te noemen. Bij een blad, welks redacteuren en medewerkers ten volle homogeen zijn, leent de Redactie zelf haar naam aan den geheelen inhoud. Zoo zie ik ook homogeneiteit tusschen de Redactie van de „N. R. Ct.“ en den eigenlijken redacteur van het „Kerknieuws“ in dit blad. Het liberalisme als politieke richting heeft tot korresponderende geestelijke strooming het modernisme. Ik zal dien redacteur niet kwalificeeren als anoniem. Want zijn naam is die van de „N. R. Ct.“ Maar nu gevoelt Gij toch met mij dat dit voor „Roomsche“, „Gereformeerde“ en andere medewerkers niet geldt. Mag ooit een Gereformeerde medewerker aan een liberale krant als homogeen met dat blad worden aangemerkt? Ook neemt de Kerknieuwsredacteur waarlijk niet wat de Gereformeerde medewerker schrijft voor zijn rekening. Als straks een vrijzinnige medewerker (gelijk onlangs nog in de „N. R. Ct.“ gebeurde) den Gereformeerden aanvalt, stelt de redacteur zelf zich geen partij. En zou dan, wie in een blad, dat principieel tegenover hem staat, als medewerker voorlichting geeft over toestanden in eigen kerk en zijn naam verborgen houdt, geen anoniemus mogen heeten? En wordt anoniemiteit niet steeds met het beeld van het masker aangeduid? Is dat niet een zeer gangbare terminologie? Als ik over den tijd beschikte om uit onze bladen na te gaan, wat deze de laatste jaren over de anoniemiteit hebben geschreven, zou het mij gemakkelijk vallen aan te toonen hoe men zich herhaaldelijk in gelijken zin heeft uitgelaten als ik deed. Als in het geval van Dr. v. d. V. S. de anoniemiteit geen masker is, wanneer is zij het dan wel? Wanneer een anoniemus personen uit eigen kring aanvalt ten aanschouwe van een andersdenkend publiek? Maar dat heeft Dr. v. d. V. S. ook gedaan. Bovendien drukt men door de anoniemiteit bij een masker te vergelijken doorgaans — nog niet eens altijd wel uit het ongewenschte om er zich van te bedienen, maar nooit of te nimmer iets beleedigends. Ten slotte vrees ik, dat Gij aan de uitdrukking „Het masker af“ teveel de betekenis hebt gegeven, welke „ontmaskering“ altoos heeft. Uw fijn taalgevoel zal U echter zeggen, dat tusschen deze beide een breed verschil bestaat. Ook heeft het mij verwonderd, dat ik volgens Uw meening uit den brief, die door Dr. v. d. V. S. aan de Redactie van „De Reformatie“ was gezonden en waarvoor geen opname verzocht was, had moeten overnemen zijn verklaring wanneer en op welke voorwaarden hij dit medewerkerschap aanvaard had. Dr. v. d. V. S. neemt het mij hoogst kwalijk, dat ik er iets uit heb overgenomen. Gij oordeelt: ik had er meer uit moeten overnemen. Indien ik gedaan had, wat Gij nu wenscht, zou Dr. v. d. V. S. nog meer verloornd zijn geweest. Het is hier de oude geschiedenis. Op den ezel zitten mag niet. Er naast, voor of achter loopen ook niet. Ik wil U in gemoede vragen: waar gaan we toch heen, indien we elkander voor zulke gevallen regels voorschrijven? Is het niet beter in deze niets te reglementeeren, maar ook iets aan elkanders vrijheid en wijsheid over te laten? Dat Gij het wellicht anders zoudt hebben getrakteerd kan immers geen motief zijn

om wat ik deed af te keuren? Ik weet maar al te goed: dit ligt niet in Uw aard. Gij hebt niets van het dictatoriale in U. Maar daarin ligt dan ook de grond van mijn verwondering. Waarom wijkt Uw houding in de zaak van Dr v. d. V. S. zozeer van Uw gewone houding af?

Niet voldaan ben ik inzonderheid over het feit, dat Gij niet wilt toestemmen, dat mijn aanval op den anoniem uit de „N. R. Cl.“, die mij later met afdoende zekerheid bleek Dr v. d. V. S. te zijn, niet persoonlijk was. Ik heb argument op argument aangevoerd om te trachten U daarvan te overtuigen. Op geen dezer argumenten gaat Gij echter in. Gij negeert ze volkomen. Gij herhaalt alleen iets breder, wat Gij vroeger reeds gezegd hebt. Het eenig nieuwe, wat Gij hieraan toevoegt is, dat Gij uit een enkel woord, door mij gebruikt, het bewijs meent te kunnen leveren. Ik had van den anoniem, die toen nog voor mij anoniem was, bewaard: „wanneer Dr v. d. V. S. wordt aangevallen, zet hij het na maanden of jaren door allerlei geniepigheden betaald“. En nu gelooft Gij mij met het woord „betaald zetten“ te hebben gevangen. Gij argumenteert: „De uitdrukking, dat hij met geniepigheden betaald zette elken aanval op Dr v. d. V. S., laat naar goed Hollandsch zelfs geen andere verklaring toe. Betaald zetten doet men het leed ons zelf aangedaan, niet wanneer men het voor een ander opneemt“. Ik moet U dit echter ten stelligste betwisten. „Betaald zetten“ is synoniem met „zich wreken“. Het is er alleen een zachtere vorm van. Nu wrekt men zich heusch niet alleen om leed, dat men zelf ondervond, maar ook om dat wat een ander werd aangedaan. De bloedwraak b.v. werd juist altijd toegepast om wat aan een ander was begaan. Wel onderstelt wraak en het „betaald zetten“ zekere leedgemeenschap. En dat klopt toch volkomen op de verklaring, welke ik indertijd gaf. Ik had, zoo verantwoordde ik mij, betreffende den anoniem met drie mogelijkheden rekening te houden: 1e. hij was Dr v. d. V. S. zelf; 2e. hij werd door Dr v. d. V. S. geïnspireerd en 3e. hij ontzag uit sympathie of anderszins Dr v. d. V. S. en sprong gedurig voor hem in de bres. In elk dezer drie gevallen kon „betaald zetten“ taalkundig op zijn plaats zijn. Ik heb U de reden genoemd, waarom ik zelfs ernstigen twijfel bij mij voelde bovenkomen of Dr v. d. V. S. de anoniem wel was. Maar Gij geeft geen blijk daaraan eenige aandacht te hebben geschonken. Ik kan niet anders dan daarover mij bij U beklagen. Want dat is oorzaak, dat Gij in het verdere gedeelte van Uw antwoord langs mij heen redeneert. Langs mij heen gaat daarom Uw betoog over goede journalistiek. Langs mij heen gaat ook het voorbeeld, dat Gij van Uw Vader aanhaalt, toen deze over de pelgjas van Dr Vos schreef. Het was klaar als de dag, dat het stuk van Uw Vader, welke een waarde het uit litterair oogpunt ook behoude, persoonlijk gepunt was. Het doelde op karaktereigenschappen van Dr Vos. Daar ging het echter bij mijn bestrijding van Dr v. d. V. S. nooit over. Op de vraag: waarin heb ik het karakter van Dr v. d. V. S. aangetast, welke karaktereigenschap heb ik hem toegeschreven, is men totnogtoe alle bescheid schuldig gebleven. Ik zou mij allerminst schamen het voorbeeld van Uw Vader te volgen, wanneer het hier inderdaad een soortgelijk geval betrof. Maar dat juist is hier niet aanwezig. Het bewijs daarvoor kunt Gij in wat ik vroeger publiceerde over de onderhavige

kwestie overvloedig vinden. Ik zou hier op mijn beurt in herhaling en uitbreiding moeten treden. Daarvan verwacht ik echter geenerlei heil.

Intmiddels houd ik de broederhand naar Dr v. d. V. S. uitgestrekt.

Gij hebt zelf geschreven, dat hij tegen mij heeft gedaan, wat Gij onder broeders ontoelaatbaar acht.

Zonder een martelaarspose aan te nemen — want dat zou mij niet lukken, gesteld, dat ik het wilde —, zonder in den stoel des verdrukten plaats te nemen — want daar zou ik het niet lang uithouden — zonder te leunen op het stokken van Oldenbarnevelt en mij in te voelen in den toestand van Palamedes of de Vermoorde Onnoozelheid — want daar moet men een natuur voor hebben — herhaal ik, dat Dr v. d. V. S. mij veel grievends heeft aangedaan.

Dr v. d. V. S. zei zelf in de „N. R. Cl.“: ik „lart“ Dr Hepp.

Ondanks dat alles houd ik de broederhand nitgestrekt.

Ik antwoord: ook dat vergeef ik U om 's Heeren wil.

Maar dat is het eenige niet.

Ik heb hem, zooals Gij weet, in „De Reformatie“ verzekerd: Ik heb niets persoonlijks tegen U bedoeld, doch mocht ik U desondanks in eenig opzicht gekrenkt of beleedigd hebben, dan bied ik U mijn verontschuldiging aan.

In deze korte verklaring ligt veel samengedrongen. Daar ligt b.v. in opgesloten: In de zinsnede, waarover Gij, Dr v. d. V. S., zoo zijt gevallen en waarin sprake is van de „Van Gereformeerde zijde“ heb ik niet bedoeld U als dien éénen beruchten anoniem aan te wijzen; het spijt mij, dat mijn woorden bij sommigen of velen dien indruk hebben gewekt; indien ik geweten had, dat wat Prof. Kuiper in „De Heraut“ thans mededeelt, er waren, die U voor de „sluipwesp“ hielden, zou ik mij zeker anders hebben uitgedrukt; daarom, wanneer mijn woorden aanleiding hebben gegeven om dien verkeerden indruk te vestigen, spreek ik daarover gaarne mijn leedwezen uit.

Ik vraag U: hoe kan ik met eerbiediging van de waarheid verder gaan?

Wat ik 4 Januari verklaarde, was in geen zinnelijke frase.

Behoorde Dr v. d. V. S. daarmee geen genoegen te nemen?

Mocht hij langer weigeren de broederhand te vatten?

En nu stelde het mij zoo bitter teleur, dat Gij in plaats van Dr v. d. V. S. aan te raden die hand te grijpen, hem in zijn onverzoonlijke houding blijft. Dit bedoelt Gij natuurlijk niet. Maar het is er, naar ik meen, het gevolg van.

Met alle respect voor Uw inzicht hebt Gij door Uw artikelen de zaak meer kwaad dan goed gedaan.

Dit heeft dan ook de laatste weken mijn gedachten vaak in beslag genomen: hoe komt het toch, dat Prof. Kuiper deze kwestie door zulk een gekleurden bril beziet?

Naar ik geloof komt dit hieruit voort, dat Gij tegenover de medewerking van Dr v. d. V. S. in de „N. R. Cl.“, ofschoon die niet onder Uw toezicht of bescherming wordt uitgeoefend, toch minder vrij staat dan ik.

Gaarne wil ik mij daarover nader verklaren.

Gij zijt blijken Uw artikelen zeer erkentelijk, dat hij aan het regiem van den sluipwesp-medewerker in de „N. R. Cl.“ een einde heeft ge-

maakt. Mijn houding in deze is echter meer gereserveerd. Gij zult wel begrijpen, dat ik om het verdwijnen van de „sluipwesp“ niet treur. Ofschoon ik er moet bijvoegen, dat zij mij niet zoo hinderde als U. Ook mij probeerde ze wel te steken. Maar een vinnige zwaai met vingerdoekje, servet of wat ik voor de hand had, hield het beest wel weer een poos uit de buurt. Hoewel ik haar manieren allesbehalve fraai en aangenaam vond, achtte ik haar toch niet bijzonder gevaarlijk. De sluipwesp-medewerker was zoo sterk vooringenomen en subjectief, dat hij van ons kerkelijk leven karikaturen teekende. Niet alleen onze menschen voelden dat zoo, maar ik heb ook wel anderen gesproken, die er datzelfde in zagen. En laten we hem die eer nageven, dat hij soms zeer oorspronkelijk en geestig was. De beeltenis van den „ouderling“ was een meesterstukje van karikatuur. Maar betrekkelijk weinigen zullen hem voor 100 pCt. au sérieux hebben genomen. Aan verzamelaars van stijfhoemen zou ik dit exemplaar willen aanbieden: de sluipwesp liep op klompen. Men hoorde de subjectiviteit aankomen. Ik wil daarmee niet zeggen, dat ze onschuldig was. Doch als ze af en toe een ferm tik kreeg was ze tamelijk onschadelijk.

Maar goed, Gij dacht daarover anders. Tot de „verschillende vooraanstaande personen, tot wie Dr van der Vaart Smit zich wendde vóór hij het vaste medewerkerschap aan de „N. R. Cl.“ aanvaardde, behoort naar uit Uw artikelen op te maken valt ook Gij. Gij ontriedt het hem niet „mits die medewerking een strikt objectief karakter droeg“. Dit advies van U zoowel als van de andere „vooraanstaande personen“, wie zij ook mogen zijn, betreurt ik in sterke mate. Hoe buitengewoon hoog ik in den regel ook Uw adviezen stel, dit dunkt mij niet juist te zijn geweest. Ik kan het mij heel goed verklaren. Gij wildet ons van de „sluipwesp“ verlossen. Toch had er naar ik meen, die prijs niet voor mogen worden betaald. Want ik kan het niet anders zien of er is een toestand door geschapen, welke niet in het belang onzer kerken is. Onze kerken zijn er niet door gediend, dat haar geschillen in een liberaal blad worden besproken, dat zulk een liberaal blad zich door een van onze menschen mengt in onze aangelegenheden, dat in dat liberale blad kritiek wordt geöfend op toestanden en personen onder ons. Dat is niets minder dan een misstand. Ook onze christelijke pers is er niet door gediend. Vooral onze dagbladpers niet, die toch al zulk een geduchte concurrentie ondervindt. Er zijn altijd zwakken onder ons, die spreken: wij worden ook in de liberale pers over onze kerkelijke toestanden ingelicht, die is nog zoo kwaad niet, die is ook veel groter en daarom abonneer ik mij daarop maar alleen. Wel speelt Dr v. d. V. S. telkens tegen mij uit, dat eenige jaren geleden op verzoek van „De Telegraaf“, ik in een serie over „Geestelijke stroomingen“ een artikel schreef over het Calvinisme, dat in tweeën geplaatst is. Maar ik behoeft U niet te betoogen hoe onwaar en onwaardig dit is. Ik schreef niet als medewerker nog minder als vaste medewerker. Ik schreef voor één keer ter propagande van onze beginselen. Ik schreef met mijn volen naam. Ik schreef in het geheel niet over toestanden in onze Gereformeerde Kerken, noemde die zelfs niet noch ook personen uit haar midden. Kennelijk heeft men hier te doen met het zoeken naar een stok, wat Uw goedkeuring nooit kon wegdragen. Ook lant ik er mij den mond niet door snoeren om te getuigen tegen het verkeerde van

het vaste
het Gerefor
blad. Nu z
het toch n
V. S. dit
dat hij ziel
voorlichting
lijk verklar
en meening
— de een
ander
zich te ne
ook ten ze
Gij niet ko
strikt obje
voldaan? (e
jegens Dr
zoon verse
een oogent
ik te zijn
dat het wi
helling zo
zich aan d
nu eenmaal
steeds par
eisch, well
nen naaken
leveren va
leevensbesl
van overlij
naren krib
subjectief
een ander
V. S. ze l
in het hel
Gij Uw ad
strekke had
geadviseer
Cl.“ neer
schuwde he
de „Amste
gewezen: l
van onze
houden, on
tegen int
voorlichtin
edert wat
wil der lit
pers heeft
wil, dat wi
denkend d
zijn haar
dan op ke
stellen? W
werkerscha
zeven slui
eerde, zij
daarvoor r
zichzelf. M
de liberale
zagen zal?
germate d
de „N. R.
van Prof.
ruim twee
teerden, o
het persfa
haar klein
stam bij l
laatste „C
redakteur
vrij zijn

POPULAIR-WETENSCHAPPELIJKE SCHETSEN

Iets over het beeld van Jezus in de moderne literatuur

door

W. M. LE COINTRE.

XXI.

Men kan spreken, gelijk gedaan wordt, van een „Russisch“ Christus en het valt te verstaan, dat wij ook aan dat beeld van den Heiland niet kunnen voorbijgaan, 't zekere ook niet mogen doen, gelet op de groote belangstelling, die in bepaalde kringen ook onder ons aan den dag wordt gelegd voor de Russische literatuur, m.n. voorzover ik kan nagaan, voor het werk van Dostojewski. Nu kan de plaats, die wij daaraan kunnen wijden, in het geheel van dit overzicht, niet anders dan een zeer bescheiden zijn, terwijl ook de wijze van behandelen van deze dingen, waaraan zoo heel veel vastzit, niet anders dan buitengewoon beknopt en dies hoogst onvolledig en dus menigens onbevredigend zijn zal.

De geschiedenis van het Russische Jezus-beeld is, bij mijn weten, nog niet geschreven. Een prachtig-oriëntaand en m.n. voor ons zeer waardevol artikel over deze materie vindt ge in het werk van den theologischen Professor Dr Johannes Leipoldt: Vom Jesusbilde der Gegenwart, waarin het zesde opstel gewijd is aan „Dostojewski und der russische Christus“. Belangstellenden moge ik naar dat werk en dat artikel in 't bijzonder verwijzen, waartuit wij ook zelf menig belangrijk gegeven putten. Hopelijk kunnen wij elders wat breder van deze dingen handelen.

Bij de behandeling van het Russische Jezus-beeld, in het geheel van ons betoog, acht ik het noodzakelijk mij te beperken tot het naar voren brengen van de beide, zonder tegenspraak, belangrijkste figuren, waar het om Jezus Christus gaat, n.l. de reeds-genoemde Dostojewski en de misschien nog meer algemeen-

bekende (en gekende) Tolstoj. Ik weet wel, dat er met recht ook nog anderen zouden kunnen worden genoemd en denk daarbij b.v. aan Iwan Sergejewitsj Toergenev (1818—'83), wel genoemd, de eerste Russische dichter, dien Europa heeft leeren kennen en begrijpen. Van dezen, meer naar het Westen georiënteerden, dichter en romanschrijver zegt, in het verband, waarom het ons nu vooral is te doen, zeer opmerkenwaardige dingen een ander, ook zeer bekend Russisch schrijver, Dmitri Mereschkowski, in zijn in het Duitsch onder den titel „Ewige Gefährten“ vertaald werk, waarin hij ook een opstel aan Toergenev wijdt. Juist waar hij Toergenev daarin stelt tegenover Dostojewski en Tolstoj, acht ik het van belang, zonder daarop nader in te gaan, zijn meening te doen hooren. Mereschkowski zegt dan o.m. (vrij weergegeven) het volgende: „Leo Tolstoj heeft het in zijn werken altijd over den naam van een mensch (natuurlijk is bedoeld, als hij van Jezus spreekt) maar allen gevoelen, dat het maar niet zonder meer een mensch is, over wien hij het heeft. Dostojewski noemt den naam Gods, maar een ieder gevoelt, dat hij het niet over God heeft, zonder meer. Toergenev zwijgt (schijnbaar dus, over Jezus), maar komt al zijgend Christus naderbij dan Tolstoj en Dostojewski.“

Hoe dan deze ongenoemde Christus eruit ziet, vraagt ge? Daarvoor verwijst Mereschkowski naar een verhaal van Toergenev, waarin hij het heeft over de verschijning van een man, dien hij eens als jongen man zag in een dorpskerk in waarin hij, tot zijn groots outoering, Christus herkende. Tenalotte meent hij het dan te begrijpen: juist dat gezicht, dat leek op alle menschen gezichten, is het ware Christus-gezicht.

Mereschkowski vraagt dan: „Is dit de Christus van Tolstoj, der menschen zoon, de louter menschelijke? Neen. Het is weliswaar een heel eenvoudig mensch, doch wie hem aanziet, wordt de nabijheid Gods gewaar.“

Is het de orthodoxe, bijzantijnsch-kerkelijke Christus van Dostojewski? Neen. Want deze Christus bevindt zich op het altaar bij de geestelijken of op de prachtige

heiligenbeelden. Maar Christus, van wien Toergenev verhaalt, kwam met de andere menschen gewoon uit de alledaagsche wereld in de kerk en zal ook in die wereld terugkeeren. Ook is zijn gezicht „een heel gewoon menschengezicht“. Het is geheel en al goddelijk, wijl het geheel en al menschelijk is. Christus is de wereld, Christus besloten binnen de menscheit, dat is die niet-bekende en ongenoemde, doch ware Christus van Toergenev.“

Hoog boven de Christus-prodiking van Dostojewski en Tolstoj, die hij zeer bedenkelijk acht (ik hoop daarop aan 't slot nog terug te komen) stelt Mereschkowski dat, wat hij den gemeenschappelijken grondslag noemt der beide beschavingen, van Oost en West, n.l. de z.g. „wereldlijke“ Christus, van welk pantheïstisch, pan-Christisch maaksel wij nu niet nader willen handelen. Wij meenen echter goed te doen, naast de behandeling van de twee grootmachten der Russische literatuur, toch ook met een enkel woord heen te wijzen naar de gestalten, die bij hem onwillekeurig in de schaduw blijft en toch ook in ons verband zeker niet van belang is ontbloot die n.l. van Toergenev.

Fedor Michailowitsch Dostojewski (1821—'81) is een man geweest van onoverzienbare betekenis en invloed, allereerst in Rusland-zelf, maar ook in Europa, hoe afkeerig hij zelf ook van dat Europa was.

Het is welhaast ondoenlijk in kort bestek van hem te handelen, er is, van welken kant ook benaderd, altijd iets reusachtigs, geweldigs aan dezen mensch. Zijn werken b.v. min of meer bespreken, het mag ondoenlijk heeten: de complete uitgave zijner geschriften (die dan nog geeneens volledig is) omvat in het Duitsch niet minder dan 22 deelen, in zijn boekken behandelt hij de allergevurigste levensvragen, als zoodanig moeten ze dan ook beschouwd. Wij zijn wel in verlegenheid, nu we toch ook van hem moeten handelen. Wij meenen het beste te doen enkele markante trekken van zijn levensbeschouwing naar voren te brengen, hem zelf ook te laten spreken in een der bekendste uitingen in heel

zijn oeuvre, enkel woor
achterwege
Om met
ut de lags
dokter, zijn
familie bos
vrij bekrom
voor heel
af aan, he
kent, in 't
armen, gelij
in Moskou)
ni spoedig
de kunst
leven lang
in een hui
waarin hij
sporen van
te lijden h
zijn ouders
opstel leer
vroeg over
vrij“. Indi
dig, onwee
surige bove
fel ook, al
hij vond zi
daarbij: hij
zoos verspe
diepste mo
werk kon
teels „een
wijelen, c
de pen gre
ook zijn w
als kind le
gewoon pr
epilepsie, v
gaat met g

echter meer ge-
t dat ik om het
t freur. Ofschoon
niet zoo hinderde
te steken. Maar
je, servet of wat
beest wel weer
k haar manieren
vond, achtte ik
sluipwesp-mede-
omen en subjek-
even karikaturen
hen voelden dat
n gesproken, die
we hem die eeg-
onkelijk en gees-
„ouderling“ was
Maar betrekke-
pCl au sérieux
urs van stijlblo-
aanbieden: de
hoorde de sub-
nee niet zeggen,
ze af en toe
lijk onschadelijk
anders. Tot de
rsonen, tot wie
de vóór hij het
N. R. Ct.“ aan-
artikelen op te
t hem niet „mis-
karakter droeg“,
le andere „voor-
ok mogen zijn
tengewoon hoog
stel, dit dunkt
k kan het mij
van de „sluip-
ur ik meen, die
staald. Want ik
n toestand door
ig onzer kerken
r gediend, dat
lad worden be-
l zich door een
angelegenheden,
rdt geoeft op
s. Dat is niets
ze christelijke
oral onze dag-
geduchte con-
zwakken onder
in de liberale
n ingelicht, die
k veel grooter
maar alleen.
tegen mij uit,
van „De Tele-
ke-stroomingen“
inisme, dat in
oef U niet te
dig dit is. Ik
inder als vaste
keer ter pro-
threef met mijn
heel niet over
kerken, noemde
t haar midden,
oet het zoeken
ing nooit kan
nond niet door
verkeerde van

wien Turgenj-
ten gewoon uit
zal ook in die
een heel gewoon
ddelijk, wijl het
is de wereld,
eid, dat is die
re Christus van

an Dostojewski
(ik hoop daarop
Mereschkowski
rondslag noemt
est, n.l. de z.g.
tisch, pan-Chris-
handelen. Wij
de behandeling
che literatuur,
te wijzen naar
in de schaduw
teker niet van
ijew.

ostojewski
onoverzienbare
land-zelf, maar
ook van dat

estiek van hem
beoordeld, altijd
nash. Zijn wer-
nag ondoenlijk
riften (die dan
t Duitsch niet
handelt hij de
nig moeten ze
genheid, nu we
ij meenen het
n zijne levens-
m zelf ook te
ingen in heel

het vaste medewerkerschap ter voorlichting over
het Gereformeerde kerkelijk leven aan een liberaal
blad. Nu zult Gij mij tegenwerpen: maar ik neem
het toch niet op voor de wijze, waarop Dr v. d.
V. S. dit vervult. Ik heb duidelijk doen hooren,
dat hij zich aan de afspraak van strikt objectieve
voorlichting niet heeft gehouden. Ik heb zelfs open-
lijk verklaard: „wie zijn subjectieve opvattingen
en meeningen (niet) genoeg weet te beheerschen“
de een is meer subjectief aangelegd dan de
ander — behoort zulk een taak liever niet op
zich te nemen“. Volkomen waar. Ik ben er U
ook ten zeerste dankbaar voor. Maar toch, hadt
Gij niet kunnen voorzien, dat aan den eisch van
strikt objectieve voorlichting niet KON worden
voldaan? Gij treedt in Uw artikelen nog al eens
jegens Dr v. d. V. S. op als een man, die zijn
zoon verschoont. Laat ik dat werk nu eens voor
een oogenblik van U mogen overnemen. Dan zou
ik te zijner verontschuldiging willen aanvoeren,
dat het waarlijk niet aan hem ligt, dat zijn voor-
lichting zoo subjectief gehint is. Ieder ander zou
zich aan datzelfde euvel schuldig maken. We zijn
nu eenmaal geen neutrale schepselen. Wij kiezen
steeds partij en onze opinie te verbergen is een
eisch, welken alleen sfinxachtige creaturen kun-
nen nakomen. Tenzij men zich bepaalt tot het
leveren van verslagen en het geven van korte
levensbeschrijvingen ter gelegenheid van jubilea en
van overlijden van bekende persoonlijkheden uit
onzen kring, zal zulk een medewerking per se
subjectief moeten zijn. Die subjectiviteit moge dan
een ander cachet vertoonen dan die van Dr v. d.
V. S., ze bestaat niettemin. Het had mij dan ook
in het belang onzer kerken toegeschenen, indien
Gij Uw advies, indertijd aan Dr v. d. V. S. ver-
strekt, hadt herroepen en hem thans rondweg hadt
geadviseerd zijn medewerkerschap aan de „N. R.
Ct.“ meer te leggen en tevens anderen gewaar-
schuwd het niet over te nemen. In deze heeft m.i.
de „Amsterdamsche Kerkbode“ den juiststen weg
gevozen: laten de liberale bladen, als zij hun lezers
van onze kerkelijke zaken op de hoogte willen
houden, onze bladen citeeren. Nu brengt men daar-
tegen in: dat WIL de liberale pers niet. Die WIL
voorlichting uit de eerste hand. Doch ik vraag:
welkert wanneer heeft iemand onzer zich aan den
wil der liberale pers te onderwerpen? De liberale
pers heeft al zoo veel en zoo lang gewild. Ze
wil, dat wij ons zullen laten ringeloozen door „het
denkend deel der natie“. Maar op politiek gebied
zijn haar hooge sprongen gedaan. Zullen we ons
dan op kerkelijk terrein door haar de wet laten
stellen? Wij zij, indien eenig ernstig vast mede-
werkerschap van onzen kant wordt geweigerd
zeven sluipwespen op ons loslaten erger dan de
eerste, zij ga haar gang. De verantwoordelijkheid
daarvoor rust niet op ons. Zij blameert dan alleen
zichzelf. Mogen wij zoo naïef zijn te gelooven, dat
de liberale pers haar houding tegenover ons wij-
zigen zal? Zie, thans, nu Gij Dr v. d. V. S. eeni-
germate de hand boven het hoofd houdt, heeft
de „N. R. Ct.“ het over „de gezaghebbende stem
van Prof. H. H. Kuyper“. Maar toen Gij en ik
ruim twee jaar geleden bij de „N. R. Ct.“ protes-
teerden, omdat zij naar ons inzicht in strijd met
het persfatsoen had gehandeld, kon zij blijkens
haar klemeerd antwoord geen gezaghebbende
stem bij U onderscheiden. Marx typeerde in de
laatste „Groninger Kerkbode“ den kerknieuws-
redakteur van de „N. R. Ct.“ als „een man zoo
vol vrijzinnigen en modernen hoogmoed als het

zijn oeuvre, ons nu bovenal interesseerd, waarbij een
enkel woord over zijn persoon en leven ook wel niet
achterwege blijven kan, tot goed begrip van het geheel.
Om met het laatste maar te beginnen: hoewel niet
uit de lagere volksklasse afkomstig (zijn vader was
dokter, zijn moeder een koopmansdochter) is hij toch, (de
familie bestond uit man, vrouw en vijf kinderen) in
vrijbekrompen omstandigheden grootgebracht. Bepalend
voor heel zijn werk is: dat hij, van den beginne
af aan, het volk toebehoort, dat volk door en door
kent, in 't bijzonder de meer-ontwikkelden onder de
armen, gelijk men die in de groote steden (hij is geboren
in Moskou) zoo velen vindt. Ondanks het feit, dat hij
al spoedig een beroemd schrijver was, heeft hij nooit
de kunst verstaan rijk te worden, zeker zijn halve
leven lang heeft hij van geleend geld geleefd: hij stierf
in een huis, nauwelijks grooter, dan de enge woning
waarin hij geboren was. Zijn gezicht droeg de duidelijke
sporen van deze omstandigheden, waaronder hij veel
te lijden had. Karakteristiek voorts is voor hem, wat
zijn ouders (naar Prof. Leipoldt in het aangehaalde
opstel leert, aan wien ik deze gegevens ontleen) al
vroeg over hem oordeelden, dat hij n.l. was „het reine
vuur“. Inderdaad, hij is een man, in wien een gewel-
dig, onweerstaanbaar vuur brandt, een in elk opzicht
vurige bovenal. Een echte, geboren dichter zonder twi-
fel ook, al zijn zijn eigenlijke gedichten weinig waard,
hij vond zijn uiting in de roman. Zeer onevenwichtig
daarbij: hij kon heel zijn bezit in een hartstochtelijke
roes versopen, om daarna zijn lichtzinnigheid in de
diepste moedeloosheid te berouwen. Ook over zijn eigen
werk kon hij zoo verschillend oordeelen: soms, met
trois „een meesterwerk“, dan weer kon hij er aan
twijfelen, of het wel de moeite loonde, dat hij naar
de pen greep. Trouwens, de medicus moet over hem
ook zijn woord spreken: gezond was Dostojewski niet,
als kind leed hij al aan hallucinaties. Hij was buiten-
gewoon prikkelbaar, al spoedig bleek hij te lijden aan
epilepsie, vallende ziekte. Waar die ziekte o.m. gepaard
gaat met geheugenzwakte, begrijpt een ieder, hoezeer

maar eenigszins kan“. Men kan hem geen ongelijk
geven. Maar daarom mogen onze mannen zich aan
den WIL van dien mijnheer ook niets laten gelegen
liggen. Kondt Gij Uw invloed aanwenden om een
vacature in het vaste medewerkerschap aan de
„N. R. Ct.“ te doen ontstaan, ik zou het werkelijk
een zegen achten. En Gij vergeeft mij wel mijn
vrijmoedigheid, wanneer ik meen, dat Uw advies
aan Dr v. d. V. S. bij de beoordeeling van de
gevoerde discussie U meer gebonden heeft, dan Gij
wellicht vermoedt. Uit die gebondenheid kan ik
b.v. alleen verklaren Uw verdediging van Dr v. d.
V. S.'s anonimiteit door te verwijzen naar Uw
eigen positie in „De Heraut“ tijdens de eerste
jaren van Uw redacteurschap.

Daaruit kan ik ook slechts verstaan, dat Gij
blijkbaar zoo moeilijk in mijn gedachtengang kunt
inkomen, wanneer ik verzeker, dat mijn aanval
op den *anonymus* in de „N. R. Ct.“ niet tegen den
persoon van Dr v. d. V. S. gericht was. Gij waart
van den aanvang af „ingewijde“. Ik niet. En nu
kunt Gij U bezwaarlijk voorstellen, in welke positie
ik mij bevond, met welke mogelijkheden ik had
te rekenen, welke overwegingen door mij heen-
gingen. Voor U was die anonimiteit geen anony-
miteit en geen masker. Voor mij wel. En voor
anderen ook. Ik heb er sommigen, die ik als „voor-
aanstaande personen“ beschouw, naar gevraagd,
of zij misschien met zekerheid hebben geweten,
dat Dr v. d. V. S. de Gereformeerde medewerker
was. Van de meesten ontving ik een categorisch
ontkennend antwoord. Daarmee twijfel ik natuur-
lijk niet aan de waarheid van Uw verklaring. In
de verste verte niet. „Vooraanstaande personen“
is nog al een springend begrip. Maar dit volgt eruit,
dat velen, die overigens in het centrum van het
Gereformeerde leven staan, in dezelfde conditie
verkeerden als ik. Waarbij komt — en ik ben
blij, dat Gij U ook in dien geest hebt uitgelaten —
dat ons heele Gereformeerde volk en niet slechts
een paar verkorenen er recht op heeft te weten,
wie de Gereformeerde medewerker van de „N. R.
Ct.“ is. Zoolang het niet algemeen bekend was,
kon hij niet anders dan als *anonymus* worden be-
schouwd en behandeld. En een *anonymus* doet
vrijwillig afstand van zijn persoonlijkheid.

Ik meende deze dingen U eens openhartig te
moeten zeggen.

Ware het niet, dat Gij in „De Heraut“ hadt
aangekondigd, dat Gij niet meer spreken zoudt,
ik zou er nog gaarne het een en ander aan hebben
toegevoegd.

Maar ik eerbiedig in deze Uw besluit ten volle.
De gevoelens jegens U, waaraan ik bij het begin
van mijn „bede“ uiting gaf, zijn bij het sluiten
van deze discussie nog geheel dezelfde.

Mijn dankbaarheid houdt mijn onvoldaanheid
minstens in evenwicht.

Heb ik weleens zekere pijnlijkheid in dit incident
gevoeld, litteekenen blijven er gelukkig niet achter.
En ik vertrouw, dat Gij hetzelfde zult kunnen
getuigen.

Als Gij mij schrijft: „Ik wil liever den strijd
met en naast u voeren dan met u in debat
treden, op hoe hoffelijke wijze ge dit debat ook
hebt gevoerd“, dan richt ik mij met dezelfde
woorden tot U.

Ik hoop, dat dit persdebat het eenige zal blijven
tusschen U en mij.

een man als Dostojewski daaronder (en niet alleen
om die reden natuurlijk) moet hebben geleden. De trak-
ken van zijn uiterlijk dragen ook hiervan de uiterlijke
sporen overduidelijk. Zijn verblijf in Siberië heeft dat
lijden zonder twijfel vergroot, hij zelf heeft gemeend,
dat het daar eerst begonnen is. In zijn werken heeft hij
heel een rij van epileptici ons geteekend (o.a. vorst
Myschkin, in „De Idiot“, degene, in wien Dostojewski
zijn eigen wezen wel het duidelijkst heeft weergegeven).
Tegenwicht tegen dit vreeselijke lijden heeft hem zijn
natuurgevoel gegeven, al zijn er ook trekken in zijn werk,
die naar het tegenovergestelde wijzen. I.e.g. trok het
hem meer naar de menschen, dan naar de natuur-zelf.
Bij voorkeur wendt Dostojewski zich tot die menschen,
die, ook in lichamelijk opzicht, hem nastaan, zoodat
ge in zijn werken zoo'n kolossale hoeveelheid, zieke,
overspannen, hyperzenuwachtige en ook geesteskrake
typen zult aantreffen.

Aanvankelijk bestemd voor den militairen stand, be-
zocht hij ook de militaire ingenieurschool, maar dit
beroep bevestigde hem niet, hij neemt zijn ontslag en
dan verschijnt in 1845 zijn eerste werk, dat een gewel-
digen indruk maakte: „Arme Menschen“. De titel alleen
reeds bewijst, dat hij zich (een heel waagstuk in het
destijdsche Rusland) ook in contact trad met gelijke-
stemden: zijn hoofddoel was, de afschaffing der lijf-
eigenschap, een op zichzelf zeker geen staatsgevaarlijk
doel. Maar, de middelen waarvan hij zich dacht te
bedienen, werden daar wel voor gehouden en zoo werd
hij dan in 1849 met 33 anderen gevangen genomen,
ter dood veroordeeld en eerst op het schavot werd hem
meegedeeld, dat hij gratie gekregen had en tot vier
jaar dwangarbeid in Siberië veroordeeld was. Het zal,
zonder meer, duidelijk zijn, dat dit gebeuren een grooten
invloed op Dostojewski's persoon en inzichten gehad
heeft. Van hieruit wordt verstaanbaar het scherpe oor-
deel, dat Dostojewski velde over de doodstraf, die hij
noemt „een beschimping der ziel“, waarbij men wel
waaninnig worden moet, een straf, die hij veel grooter
acht dan de begane misdaad, een moord b.v.

Reiziger en vragende in Rusland
mijn and en
Rusland en t.H.

— In één nummer.

De lezers zullen mij excuseeren, dat ik het ant-
woord op de beide artikelen van prof. Dr H. H.
Kuyper in één nummer gaf en dat daardoor heel
deze rubriek in beslag wordt genomen.

Dit dacht mij beter, dan dat ik er vervolgartike-
len over schrijf.

Ik zou het mij kunnen begrijpen, dat mijn lezers
naar het einde van de discussie over deze zaak
verlangen.

Doch dat verlangen kan bij hen nimmer zoo
groot zijn als bij mij.

Er zal dan ook heel wat moeten gebeuren, eer
ik in welken vorm ook op deze „bizaken“ terug-
kom. Mijn voornemen is dat nooit te doen.

Doch, force majeure moet altijd voorbehouden.

— Het neoot.

Het is tegenwoordig sterk aan het neoo-en.

Men behoeft daarbij niet te denken aan een
vreemd natuurverschijnsel naast regenen, sneeuwen,
vriezen, dooien.

Maar het ziet op een eigenaardige wijze van
bestrijding, welke zich al meer inburgert en nergens
zoo sterk als bij de Gereformeerde gezindheid.

Men voegt elkander toe: gij zijt neo.

Dat beteekent zooveel als: gij zijt van het spoor
der vaderen afgegleen.

Briefjes met neo-calvinist, neo-Gereformeerd, neo-
Christelijk Gereformeerd worden op elkanders rug
gespeld.

Of we daarmee veel vorderen?

De vraag stellen is haar beantwoorden.

Als ieder eens bedacht, dat niet één richting
precies dezelfde blijft als die zij bij haar oors-
prong was, evenmin als een rivier op haar loop
dezelfde blijft als die zij was toen zij van de
bergen afstroomde, ja, dat zulk een richting daar-
door als een door den dood geteekende veroor-
deeld zou zijn, men zou wat minder haastig zijn
met uitroepen als: neo, neo!

Wanneer wij in waarheid neo, nieuw zijn en
als nieuw geboren kinderkens zeer begeerig zijn
naar de redelijke onvervalschte melk, opdat wij
daardoor mogen opwassen, dan zullen wij inzien,
dat groei gedurig nieuwe ontluiking brengt.

HEPP.

LITERATUUR EN KUNST.

Een nieuw Löns-boek.

Zoo langzamerhand zijn de boeken van den in
den wereldoorlog gevallen Duitschen Schrijver
Hermann Löns in ons land algemeen bekend ge-
worden. In enkele jaren tijds groeide de Löns-
uitgave, die de Uitgever A. G. Schoonderbeek te
Laren ondernam, tot een belangrijke serie uit (er
zijn nu reeds 11 deelen) en allerwege bleek de
stijgende belangstelling op werkelijke sympathie te
berusten.

Ook in ons blad is herhaaldelijk over deze Löns-
boeken gehandeld. Telkens als een nieuw deel ver-
schenen was, hebben we het besproken en het ge-
plaatst in het licht van het geheele Löns-werk,
dat immers populaire, maar toch gewoonlijk artis-
tieke, frissche, vlotte, boeiende behandeling geeft
van natuur-historische stof. Verhalen van jacht-
partijen zonder de geweldenaar van wapens, van
zwerftochten over heivelden en door bosschen, van
dierenleven in klein en groot bestek, vormen den

Dan breekt, naar het uitwendige, wel de zwaarste
periode zijns levens aan: van 1850—54 was hij een
dag en nacht geketende dwangarbeider te Tobolsk. Na-
tuurlijk verlaat hij straks als een in vele opzichten
veranderd mensch zijn gevangenschap. Wie daarvan meer
wil weten, zij verwezen naar zijn: „Uit het Dooden-
huis“, waarin hij verhaalt van al den jammer, mis-
handeling en kwelling in die gruwzame gevangenschap
ondervonden en van nabij aanschouwd. Dan wordt hij
ingelijfd in het Siberische regiment, waarin hij, als
gemeen soldaat, moet dienen, van 1854—59, in '56
wordt hij officier, in '57 treedt hij voor de eerste maal
in den echt, in '58 wordt hij ontslagen, in verband
met zijn ziekte, in '59 mag hij naar Rusland weerkeeren
en gaat naar St. Petersburg. In '64 sterft zijn vrouw
en geraakt hij, finantieel, in grooten nood, welke toe-
stand verbeterde, toen hij in '67 hertrouwde met een
jonge vrouw, die hem hielp bij zijn werk als stenograaf,
maar ook bleek te kunnen huishouden en sparen. Ze
reizen van '67—71 in Rusland, waarbij Dostojewski
de gelegenheid had, menschen van de meest verschillen-
den aard te leeren kennen, wat zijn fantasie dreef tot
werkzaamheid. Zijn laatste tien levensjaren bracht hij
in Petersburg door, dan heeft hij het, mee dank de
zorgen van zijn vrouw, beter. Nog bij zijn leven is
Dostojewski door zijn volk erkend als een der grootsten.

28 Januari 1881 sterft hij en wordt dan als een
heilige begraven, onder een geweldig oerbetoon, zelfs
van het keizerlijke hof.

1) Dörfling en Franke, Leipzig, 1913.

2) Veel van zijn werk is ook in het Hollandsch vertaald,
ik noem: Vaders en Zonen, Eerste Liefde, Als leeuwwateren,
Het onbetreden land, etc.

3) Mit 11 Porträts, 1919, R. Piper en Co. Verlag, München.

4) Russische Roman, vertaling van A. van den Hoek, Am-
sterdam. Uitgave van A. Rossing, 1887.

5) Ik ken dit alleen in het Duitsch onder den titel: „Me-
moiren aus einem Totenhause“. Aus dem Russischen überetzt
von Hans Moser. Leipzig, Druck und Verlag von Philipp
Reclam Jan. (2. J.).